

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SPOR DURUMUNA GÖRE BİREYSEL-SOSYAL SORUMLULUK DUYGUSU: ADAPAZARI ÖRNEĞİ

Faik Orhun Tapşın
Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü
tpsnorhun@gmail.com

Doç. Dr. Elif Karagün
Kocaeli Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
elif.karagun@gmail.com

Özet

Amaç, günümüzde gençlerin sorumluluk duyguları ile ilgili söylemlerden yola çıkılarak, gençlik döneminde bulunan lise öğrencilerinin bireysel ve sosyal sorumluluk duyguları merak edilmiş. Belirlenen sorumluluk duyguları da spor yapma durumları, cinsiyet açısından değerlendirilmiştir. Bu amaçla 2016-2017 Sakarya İl Milli Eğitim Müdürlüğünden izin alınarak Merkez ilçede tesadüfi yöntemle ve gönüllülük ilkesine bağlı olarak 7 liseden 208 kız, 217 erkek toplam 425 lise öğrencisine Filiz ve Demirhan (2015) tarafından Türkiye için güvenilirlik çalışması yapılan Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Ölçeği kullanılmıştır. Sonuç olarak sosyal sorumluluk duygusu kadınlar lehine anlamlı iken, bireysel sorumluluk yine kadınlar lehine sınırdan anlamlı çıkmıştır. Yaş açısından bakıldığında 14-18 yaşlar arasındaki lise öğrencilerinin yaşı büyüdükçe sosyal ve bireysel sorumluluk duygularında anlamlı düzeyde artış olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Lise öğrencileri, sosyal sorumluluk, bireysel sorumluluk, spor, genç.

SENSE OF INDIVIDUAL-SOCIAL RESPONSIBILITY IN HIGH SCHOOL STUDENTS ACCORDING TO SPORTS ACTIVITIES: ADAPAZARI CASE

Abstract

Purpose: Starting from the statements about the responsibilities of young people today, we wanted to learn about the personal and social responsibility sentiments of high school students, who are in the youth period. Responsibilities that have been determined on the basis of their sports activities have been assessed in terms of gender. For this purpose, the Personal and Social Responsibility Scale, the reliability study for Turkey was done by Filiz and Demirhan (2015), was applied to a total of 425 high school students from 7 different high schools, 208 of whom were girls and 217 of whom were boys, chosen based on random selection and volunteerism in the central district of the province with the permission of the Sakarya Provincial National Education Directorate. As a result, while the sense of social responsibility was significant in favor of women, individual responsibility was also in favor of women at the border of significance. Considering in terms of age, it is seen that 14-18 year old high school students have a significant increase in their sense of social and individual responsibility as their age grows.

Keywords: High school students, social responsibility, individual responsibility, sport, young.

GİRİŞ

Araştırmalar günümüz gençlerinde çeşitli riskli davranışlar görüldüğünü ortaya koymuş. Bu riskli davranışların ortaya çıkmasında kültürel ve toplumsal değerler ile kişilerin genetik olarak getirdiği biyolojik yapısı, gelişimsel özellikleri gibi pek çok durum da etken olarak gösterilmiş (Alikasıfoğlu, 2008). Riskli davranışın temelleri çoğu zaman çocukluk döneminde yaşanan sorunlara dayanmakta, aslında çocuk eğitiminde sağlıklı bireyler yetiştirmek hedeflenirken kimi zaman istenmeyen davranışlarda gelişebilmektedir. Çocuk gelişiminde ve eğitiminde gerek okullar ve gerekse ailelerin asıl amacı sağlıklı bireyler yetiştirmektir. Bu doğrultuda kişilerin öz bakım becerilerinden başlanarak; kişilik, sosyal, ahlaki, bilişsel açıdan donanımlı olması hedeflenir. Kişilik, ahlak, sosyal, bilişsel, açıdan gelişimini sağlıklı tamamlayan kişi, toplumla uyum içerisinde kaliteli bir yaşam sürebilir. Kaliteli bir yaşamın gereği de bireyin kendisine ve çevresine yönelik sorumluluk duygusu taşıması gerekir.

Sorumluluk tanımına bakıldığında; insanın kendi yaptığı ve ürettiği davranışı ya da kendi sınırları içerisinde yer alan, yetkisinde olan durumların farkında olması, aldığı kararlarının ve yaptıklarının sonuçlarını üstlenmesi olarak açıklanmıştır (Owens,1983). Yani bir bireyin; duygu, düşünce ve davranışı yaptığını kabul etmesi, yaptıklarının sorumluluğunu alması ve kabul etmesi olarak belirtilmiştir (Dökmen, 2000). Sorumluluk duygusunun olay, kurallar ve kimlikten oluşan ve "Üçgen Sorumluluk Kuramı" denilen üç boyutu olduğu, olay, olmasının beklendiği durum; Kurallar, durum veya yönetimsel kısmı ile ilgili olduğu; Kimlik kavramı; bu ikisiyle bağlantılı bir imaj olduğu. Yine bu aradaki bağlantıların güçlü ya da zayıf olmasının da sorumluluk duygusu için belirleyici olduğu belirtilmiştir (Babadoğan, 2003). Gelişim süreçlerinde çocukluktan başlayarak bireylere görevler verilerek bilişsel gelişimle birlikte sorumluluk duygusu kazandırılır. Çocuk, gençlik dönemine girdiğinde yaşadığı bedensel değişimlerle birlikte kişiliği de gelişmekte ve yeni değerlerle birlikte sorumluluk duygusunu kazanmaya başlamaktadır. Çocukluktan itibaren yaşantıları, oyunları, çevresiyle etkileşimleri sonucu kendini ve sınırlarını tanımaya başlar. Gençlerin, yaşadıkları dönemin karmaşasını deneyimlemeleri sonucu toplumdaki yerini görmeye başladığı, başkalarıyla ilişkilerini geliştirdiği, kişilik kazandığı, yapabileceklerinin sınırını bildiği ve böylece sorumluluklarının farkına vardığından söz edilmiştir (Yavuzer, 1998). Çocukluktan başlayarak ilgi duyulan sanat ve spor gibi alanlar sayesinde kişilerin kendini fark ettiği bildirilmiştir. Özellikle serbest zamanlarında ilgilenilen spor, sosyal bir davranış olarak bireylerde pek çok özellik gelişimine destek verdiği, sosyalliği ve sosyal sorumluluğu geliştirmede destekleyici, gencin kendi yaptıklarının farkına varmasında dolayısıyla sorumluluk duygusunun gelişiminde önemli olduğu bildirilmiştir (Yetim, 2000; Harmandar, Özdilek ve Göral, 2000). Sorumluluk duygusu, bireylerin kişilik gelişiminde oldukça önemlidir. Spor etkinliklerinin de sorumluluk duygusu kazandırarak kişilik gelişimi açısından destekleyici olduğu belirtilmiştir (İnal, 2000). Okulların eğitim yanı sıra bir diğer görevlerinden biri de öğrencide sorumluluk duygusu geliştirerek, öğrencilerin birlikte olma ihtiyaçlarına bazı etkinliklerle cevap vermektedir. Okullarda yürütülen pek çok çalışmanın yanında kültür, sanat ve spor etkinlikleri ile sosyalleşme sağlamaktadır. Okullarda verilen eğitim içerisinde, takım olmayı, paylaşmayı destekleyen derslerden biri de beden eğitimi ve spor dersidir. Beden eğitimi ve spor dersi sayesinde, fizik sağlığın korunması, birlikte ve aktif olma, okul içinde ve dışında sosyal etkinliklerle birlikte akran etkileşimleri sayesinde kendini tanıma ile birlikte sosyal bir ortam içinde ve sorumluluk duygusu gelişir.

Tüm bu literatür bilgilerinden yola çıkılarak; ergenlik döneminde olan ve lise eğitimi alan bireylerde bireysel ve sosyal sorumluluk duygusu ne düzeyde olduğu merak edilmiştir. Özellikle liselerde okuyan gençlerde belirlenen bireysel ve sosyal sorumluluk duygularının spor yapma durumuna ve spor yapanlar içerisinde amatör-profesyonel durumlarına göre değişip değişmediği belirlemeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacı, lise öğrencilerinin bireysel ve sosyal sorumluluk duygularının belirlenerek, spor yapma, yapılan spor branşı, yaş, cinsiyet ve spor yapma yılına göre değişip değişmediğinin tespit edilerek alana katkı sunulmasıdır.

YÖNTEM**Araştırma Türü, Evren ve Örneklem**

Bu araştırma betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın evreni Sakarya İli Adapazarı Merkez İlçede bulunan 23 liseden oluşmaktadır. Araştırma örneklemini bu liselerden tesadüfi yöntemle seçilen Sakarya Anadolu Lisesi, Tansu Çiller Mesleki Teknik Anadolu Lisesi, İMKB Mehmet Akif Ersoy Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Hacı Zehra AKKOÇ Kız Anadolu Lisesi, Serdivan Sakarya Anadolu Lisesi, Adapazarı İMKB Sakarya Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Sakarya Cevat Ayhan Fen lisesi olmak üzere 7 lisede okuyan 14-18 yaş aralığında bulunan 208 kız, 215 erkek olmak üzere toplam 425 lise öğrencisinden oluşturulmuştur. Araştırma için Sakarya il Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınarak çalışma başlatılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumluluklarını ölçmek için Li ve arkadaşları tarafından 2008 yılında geliştirilen, Türkçeye uyarlaması ve güvenilirlik geçerliği Filiz ve Demirhan (2015) tarafından yapılan, 13 maddelik 6 cevaplı likert tipi bir ölçek olan Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Ölçeği (BSSÖ) kullanılmıştır. Ölçek Kesinlikle Katılıyorum, Biraz Katılıyorum, Katılıyorum, Katılmıyorum, Biraz Katılmıyorum, Kesinlikle Katılmıyorum şeklindedir. Ölçeğin maddeleri 6, 5, 4, 3, 2, 1 şeklinde sıralanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 13, en yüksek puan ise 78'dir (Filiz ve Demirhan, 2015).

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel analizinde SPSS 21.00 Paket programı kullanılmış. Manidarlığı 0,05 düzeyinde sınanmıştır. İstatistiksel analiz aşamasında öğrencilerin kişisel betimleyici frekans ve yüzde dağılımları çıkarılmıştır. İstatistiksel analizde Kolmogorov-Smirnov test sonucu verilerin normal bir dağılım gösterdiği ve homojen olduğu belirlendiği için parametrik testlerden ikili küme karşılaştırmaları için "bağımsız grup t testi" üç veya daha fazla küme karşılaştırmaları için "tek yönlü varyans analizi (Anova)" kullanılarak, aritmetik ortalama, frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde bulgular ve bulgular ile ilgili yorumlar yer almaktadır. Bu kısımda Cinsiyet ve Yaş değişkeninin Frekans dağılımları alınmıştır. Bir takım sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo1: Araştırma Kapsamına Alınan Öğrencilere Ait Özelliklere İlişkin Frekans Dağılımları

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	208	48.9
	Erkek	217	51.1
Yaş	14 yaş	10	2.4
	15 yaş	110	25.9
	16 yaş	144	33.9
	17 yaş	110	25.9
	18 yaş	46	10.8
	19 yaş	5	1.2
Spor durumu	Hiç Spor Yapmıyor	211	49.6
	Takım sporu yapıyor	152	35.8
	Bireysel sporda çalışıyor	62	14.6

Tablo 1’de görüldüğü üzere öğrencilerin cinsiyet, yaş ve spor durumu değişkenlerinin frekans dağılımları alınmıştır. Tablodan görüleceği üzere çalışmaya 208 (%48.9) kadın ve 217 (%51.1) erkek öğrenci olmak üzere toplam 425 öğrenci katılmıştır. Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin yaşlarına bakıldığında 14 yaşında 10 (%2.4), 15 yaşında 110 (%25.9), 16 yaşında 144 (%33.9), 17 yaşında 110 (%25.9), 18 yaşında 46 (%10.8), 19 yaşında ise 5 (%1.2) kişinin katıldığı görülmüştür. Spor yapma durumları incelendiğinde 425 öğrenciden, 211 (%49.6) tanesinin hiç spor yapmadığı görülmüştür. 152 (%35.8) tanesinin takım sporu ve 62 (%14.6) tanesinin bireysel spor yaptığı tespit edilmiştir.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal ve Bireysel Sorumluluk Ortalama Değerlerine Ait Faktör Analizi Sonuçları (Anova)

Değişkenler	Sosyal sorumluluk		Bireysel sorumluluk	
		Ort±Ss		Ort±Ss
yaş	14	34.10±5.04		29.4±4.74
	15	34.80±5.99		29.21±5.16
	16	34.86±6.43		29.19±6.03
	17	33.85±6.47		28.85±5.89
	18	48.96±77.72		41.67±71.23
	19	109.8±163.96		78.2±116.33
P Değeri		.000	.000	
Spor durumu	Spor yapmıyor	37.26±33.41		30.59±28.99
	Takım sporu	37.17±35.76		31.91±29.79
	Bireysel spor	35.51±5.171		30.45±4.98
P Değeri		.926	.887	

Tablo 2’de Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal ve bireysel sorumluluk ölçeği puan ortalaması sonuçları görülmektedir. Öğrencilerin yaşlarına göre sosyal ve bireysel sorumluluk puanları değerlendirildiğinde, yaşları arttıkça bireysel ve sosyal sorumluluk duygusunda artış görüldüğü, bu yaşla birlikte artışın ileri derecede anlamlı olduğu görülmüş. Yalnız 17 yaşındaki öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumluluklarında anlamlı bir azalma olduğu görülmüştür.

Tablo 3: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Sosyal ve Bireysel Sorumluluk Düzeyi Ortalamalarına Ait Analiz Sonuçları (İndependent T Testi)

cinsiyet		Sosyal sorumluluk		Bireysel sorumluluk	
		Ort±Ss		Ort±Ss	
Kadın		40.07±44.81		33.64±38.11	
	erkek	34.009±6.77		28.54±6.43	
P Değeri		.049	.052		

Tablo 3’de araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre sosyal ve bireysel sorumluluk düzeyinin ortalaması alınmıştır. İndependent t testi yapılmıştır. Kadınların ve erkeklerin sosyal sorumluluğunda anlamlı farklılıklar görülmüştür. Bireysel sorumluluk ise Kadın ve erkeklerin bireysel sorumluluklarında anlamlı farklılıklar görülmüştür.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma lise eğitimi gören öğrencilerin spor yapıp yapmama durumlarına göre bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmaya katılanlarda spor yapan ve yapmayanlar arasında bir karşılaştırma yapılmış. Yine spor yapanlardan yaptıkları sporu takım veya bireysel olarak yapma durumuna göre hem sosyal ve hem de bireysel sorumluluk açısından

değerlendirilmiştir. Bu karşılaştırma için ölçek uygulamalarında lise öğrencilerinin verdiği yanıtlar; spor yapıp yapmama, spor yapıyor iseler takım veya bireysel olarak spor yapma durumlarına göre analiz edildiğinde anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Literatür çalışmalarına bakıldığında spor yapma durumuna göre sosyal ve bireysel sorumluluk duygusunu değerlendiren bir çalışmaya rastlanmadığı için başka çalışmalarla karşılaştırma yapılamamıştır. Ancak spor çalışmalarının da programda yer verilen rekreatif destekli çalışmalarda özellikle benlik saygısını arttırması sonrası sorumluluk duygusunun artışı desteklediği bildirilmiştir (Aşçı, Gökmen, Tiryaki ve Öner, 1993; Başaran, 2016; Ekeland, Heian & Hagen, 2005).

Lise öğrencilerinin yaşı açısından bakıldığında; bireysel ve sosyal sorumluluk duyguları; lise öğrencilerinin yaşlarının artışına paralel olarak, hem sosyal ve hem de bireysel sorumlulukta anlamlı bir artış görülmüştür. Sadece 17 yaşındaki öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumluluklarının diğer yaş gruplarına göre daha düşük olduğu görülmüştür. Normalde yaş büyümesine paralel olarak artan sosyal ve bireysel sorumluluğun 17 yaşta düşme göstermesinin nedeni olarak; ergenlik dönemi özelliklerinden kaynaklı olabileceği bu konuda 17 yaş dönemine ilişkin daha detaylı çalışmaların planlanmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde; çalışmamızla karşılaştırmalı değerlendirebileceğimiz bir araştırmaya rastlanmamış. Bu durum ergenlik dönemi özellikleri açısından yorumlandığında; 15-18 yaşları arasında orta ergenlik olarak isimlendirilen dönemde; anne baba ile yoğun çatışmaların yaşandığı, gencin bu dönemde farklı bir birey olduğunu, farklı düşündüğünü etrafındakilere gösterme çabasıyla başkalarının verdiği rolleri kabul etmeme davranışı gösterdiği (Derman, 2008). Çevredekilerden farklı olma, diğerlerinden farklı düşündüğünü göstermek açısından orta ergenliğe denk gelen 17 yaşlarda anne babadan uzak durması, bireysel ve sosyal sorumluluğun düşük olmasının bu çatışmalardan kaynaklı olabileceğini düşündürmüştür.

Araştırmalar ergenlikte yaşanan sorunlarla sorumsuz davranışlar arasında ilişki olduğunu göstermiş. Bu dönemde akademik sorumluluk sahibi olmanın başarılı sonuçlar ortaya koymada destek sağladığı. Dolayısıyla sorumluluk gerektiren gencin davranışlarının olumlu sonuçlar ortaya koyduğunu göstermiştir (Özen, 2009, 2011). Araştırma bulgularından lise öğrencilerinin bireysel ve sosyal sorumluluk duygusu incelendiğinde; sosyal sorumluluk açısından kadınlar lehine anlamlı sonuçlar görülürken, bireysel sorumluluk duygusu açısından yine kadınlar lehine sınırdan anlamlı bir farklılık görülmüştür. Yapılan çalışmalara bakıldığında; bu sonuçları destekleyen veriler olduğu (Şahan, 2011) gibi araştırmamızın aksine cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık olmadığını gösteren sonuçlar da mevcuttur (Cengil, 2015; Aladağ, 2009; Özen, 2009). Bireysel ve sosyal sorumluluğun kızlarda yüksek çıkmasının nedeni; çocukluktan itibaren cinsiyet rollerinin evcilik oyunlarıyla birlikte yüklenildiği. Anneliğe ilişkin sorumlulukların, annelik davranışının oyunlarda denenerik sınırdan geçtiği. Çocukluktan başlayarak kızların cinsiyet rollerine ilişkin sorumlulukları öğrenerek bu durumlara şartlandırıldığı belirtilmiştir (Karagün, 2013; Özdemir, 2006; Özalp, 2001). Bu bilgilerle bakıldığında çocukluktan itibaren kız çocuklarına yüklenen toplumsal cinsiyet rollerin etkisini gösterircesine bu çalışmada da kızlar lehine anlamlı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Sorumluluk duygusunun çocukluktan itibaren aile ve çevredekilerin yaklaşımları ve bireyin kendisinin gösterdiği becerilerle deneyimlenerek öğrenildiği. Böylece deneyim arttıkça kişilerin yaşamlarının kontrolünü elinde tuttuğunu gördükleri ve böylece mutlu oldukları (Özen, 2009, 2011) bilgisiyle yorumlanacak olursa; araştırma bulgularımızdan yaşla birlikte sorumluluk duygusunun arttığı da göz önüne alındığında; sağlıklı, duyarlı, sorumluluk sahibi ve dolayısıyla mutlu bireylerin yetişmesi için çocukluktan başlanarak sorumluluk duygularının desteklenmesi gerekir. Bunun için de spor ortamlarında; özellikle takım çalışması ve paylaşma gerektiren kurallı oyunlarda çocuklara sorumluluk vererek, kural öğrenimiyle birlikte, takım ve oyunda sorumluluk olarak kendi yaşamlarını kontrol edebildikleri duygusu geliştirerek sağlıklı ve mutlu bireylerin yetişmesine destek verilmesi gerektiği önerilmektedir.

Not : Bu çalışma 14-15 Nisan 2017 tarihlerinde düzenlenen 2nd World Congress on Lifelong Education-WCLE’de bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Aladağ, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

AliKaşifoğlu, M. (2008). Ergenlerde davranışsal sorunlar, *Adolesan Sağlığı. II Sempozyum Dizisi* No:63 (ss.55-59).

Aşçı, F.H., Gökmen, H., Tiryaki, G. ve Öner, U. (1993). Liseli erkek sporcuların ve sporcu olmayanların benlik kavramları. *Spor Bilimleri Dergisi*, (4)1, 34-43.

Babadoğan, C. (2003, Kış). Sorumlu davranış geliştirme stratejileri bağlamında öğrenen sınıf. *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı,157. 18.04.2017 tarihinde http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/157/babadogan.htm adresinden alınmıştır.

Başaran, Z. (2016). The effect of sportive and cultural activities on the self-esteem and hope of the children who have tendency to involve in a crime. *Educational Research and Reviews*. 11(14), 1324-1330.

Cengil, M. (2015). Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde sorumluluk duygusu ve sorumluluk davranışı üzerine bir araştırma. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(33), 7-23.

Cüceloğlu, D. (2002). *Anlamlı ve coşkulu bir yaşam için savaşı*. İstanbul: Remzi Kitabevi A.Ş.

Derman, O. (2008, Mart). Ergenlerde psikososyal gelişim, *Adolesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi* No:63 S.19-21, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri. 15.04.2017 tarihinde <http://www.ctf.edu.tr/Stek/pdfs/63/6302.pdf> adresinden alınmıştır.

Dökmen, Ü. (2000). *Yarına kim kalacak? evrenle uzlaşma sürecinde varolmak*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Ekeland E, Heian F.& Hagen K.B. (2005). Can exercise improve self esteem in children and young people? a systematic review of randomised controlled trials. *British Journal Of Sports Medicine*. 39(11), 792–798.

Filiz, B. ve Demirhan, G. (2015). Bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeği'nin (BSS-Ö) Türk Diline uyarlanma çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi*, 26 (2), 51–64.

Harmandar, İ.H., Özdilek, Ç. ve Göral, M. (2000). *Beden eğitimi ve sporda özel öğretim yöntemleri*. Kütahya: Alp Ofset.

İnal, A.N. (2000). *Beden eğitimi ve spor bilimine giriş*. Konya: Desen Ofset Matbaacılık.

Karagün E. (2013). Toplumsal cinsiyet, kadın ve spor. Bulunduğu eser: Tekcan, M. (Ed.) *Kadın Kitabı* (ss.301-323) Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Owens, T. (1983). Helping youth became more responsible. *American Educational Research Association*, 67, 22.

Özdemir, N. (2006). *Türk çocuk oyunları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Özen, Y. (2011). Kişisel sorumluluk bağlamında kariyer seçimini etkileyen sosyal psikolojik faktörler. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, (3), 81-96.

Özen, Y. (2009). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin kişisel ve sosyal sorumluluk yordayıcılarının incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora tezi, Erzurum.

Özkalp, E. (2001). *Sosyolojiye giriş*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.

Şahan, E. (2011). *İlköğretim 5. ve 8. sınıf programlarındaki sorumluluk eğitimine dönük kazanımların gerçekteşme düzeyleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Yavuzer, H. (1998). *Çocuk eğitimi el kitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi A.Ş.

Yetim A, (2000). Sporun sosyal görünümü. *Gazi beden eğitimi ve spor bilimleri dergisi* (Gazi BESBD), 1, 63.